

KIRGIZİSTAN: KENDİ ÇOCUKLARINI YİYEN DEVRİM

Mokhmad Akhiyadov

İNSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Akhiyadov, Mokhmad. "Kırgızistan: Kendi Çocuklarını Yiyen Devrim". İNSAMER, 06.11.2020.

Analiz

Orta Asya'nın "demokrasi adası" olarak bilinen Kırgızistan, 4 Ekim 2020 tarihinde yapılan parlamento seçimi sonrasında girdiği siyasi krizi, üzerinden yaklaşık bir ay geçmiş olmasına rağmen tam anlamıyla atlatabilmiş değil. Resmî açıklamaya göre 16 partinin 120 sandalyeli parlamentoya girebilmek için yarıştığı milletvekili seçimini başta iktidar yanlısı Birimdik Partisi olmak üzere, Mekenim Kırgızistan, Kırgızistan ve Butun Kırgızistan partileriyle birlikte toplam dört parti kazanmış; Ata Meken, Bir Bol ve Reforma gibi diğer partiler ise %7'lik barajı geçemedikleri için parlamentoya girememiştir. Seçimlerden önce Cumhurbaşkanı Sooranbay Ceenbekov her ne kadar herhangi bir partiyi desteklemediğini öne sürse de Birimdik Partisi'nin cumhurbaşkanının kardeşi olan Asılbek Ceenbekov, Mekenim Kırgızistan Partisi'nin ise cumhurbaşkanına yakınlığıyla bilinen ve isminin büyük

yolsuzluklara karışmasıyla tanınan eski Gümrük Dairesi Başkan Yardımcısı Raimbek Matraimov tarafından yönetildiği herkes tarafından bilinmektedir.

Söz konusu iktidar yanlısı partiler, oyların %58'ini alarak parlamentodaki sandalyelerin %88'ini kontrol etme imkânı elde etmiştir. Bu sonuçta seçim barajın yüksek olması etkili olmuştur; zira milliyetçi Butun Kırgızistan Partisi dışında muhalif partilerden hiçbiri barajı aşip parlamentoya girememiştir. Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra muhalefet partileri, iktidar yanlısı partilerin "kitlesele oy satın alma" gibi hilelere başvurduğunu ileri sürerek 4 Ekim'deki seçimin Kırgızistan tarihinin en "kirli" seçimi olduğunu savunmuştur.

İlk sonuçların açıklanmasının ardından çok sayıda muhalefet partisi ve onların destekçileri,

İNSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

sonuçları protesto ederek seçimlerin yenilenmesi için başkent Bişkek'in ana meydanında toplanmıştır. Aynı akşam göstericilerle güvenlik güçleri arasında çatışmalar yaşanmış ve ardından hem cumhurbaşkanlığı ofisinin hem de parlamentonun içinde bulunduğu Beyaz Saray protestocular tarafından işgal edilmiştir. Protestocular daha sonra eski cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev ve eski milletvekili Sadır Caparov'un da aralarında bulunduğu birçok üst düzey mahkûmu serbest bırakmıştır. Bütün dünya Kırgızistan'da yaşanan gelişmeleri yakından takip ederken Cumhurbaşkanı Ceenbekov ve hükümet yetkileri olaylar karşısında sessizliklerini korumuştur.

Bu gelişmelerin üzerinden birkaç gün geçmeden, protestocular arasından da çatlak sesler duyulmaya başlamış ve muhalif partiler içinde bir ayrışma ortaya çıkmış, ancak bu çekişme uzun sürmemiş ve 5 Ekim 2020 tarihinde hapisten çıkan Caparov, muhaliflerin başındaki en güçlü isim olarak öne çıkmıştır. Baskılar üzerine Merkez Seçim Komisyonu'nun (MSK) seçimleri iptal etmesinden sonra başbakan istifa etmiş, ne var ki Caparov destekçileri bu kazanımla yetinmeyerek, liderleri için başbakanlık veya cumhurbaşkanlığı koltuğunu talep etmiştir. Akabinde de Caparov, sadece birkaç kere toplanan milletvekilleri tarafından başbakan seçilmiş ancak Caparov ve destekçileri bu sonucu da az bularak sokaklardan çekilmemiştir. 15 Ekim 2020 tarihine Cumhurbaşkanı Ceenbekov'un da istifa etmesini sağlayan göstericiler, Caparov'u vekâleten cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturtmuştur. Böylece muhalifler yalnızca bir haftada bütün taleplerini elde ederken daha iki hafta öncesine kadar hapisnede bulunan Caparov da ülkedeki bütün iktidarı elinde toplamayı başarmıştır.

17 Ekim'de MSK, milletvekili seçimlerinin 20 Aralık'ta tekrarlanacağını duyurmuş ancak birkaç gün sonra Bişkek bölge mahkemesi MSK'nın bu kararını iptal etmiştir. Parlamento da anayasa reformu yapılana kadar parlamento seçimlerinin yapılmamasını öngören bir yasayı kabul etmiş ve yasa Caparov tarafından imzalanmıştır. Ülkede yaşanan son gelişmeler, Caparov'un bir

tarafından cumhurbaşkanlığı görevini yürütürken diğer taraftan da parlamentoyu kontrol altında tutmaya çalıştığını göstermektedir.

Bugün için görece bir düzen sağlanmış olsa da Kırgızistan'daki siyasi kriz sona ermiş değildir; dolayısıyla 2021 yılının Kırgız siyasi hayatı açısından çok hareketli geçeceği açıktır. Her şeyden önce ülkenin karşı karşıya kaldığı bu kriz, aslında son 30 yıldır yönetimdeki kronik sorunların bir sonucudur.

Demokrasinin temel göstergesi iktidarın değişimi ise, Sovyet sonrası Kırgızistan hiç şüphesiz Orta Asya'nın en demokratik ülkesi görünümündedir. Bağımsızlık yıllarında Kırgızistan'da altı cumhurbaşkanı değişmiş ve parlamentoda birçok parti birbirinin yerini almıştır. Ancak 1990'lardan bu yana ülkede yaşanan gelişmelere bakıldığında, belirtilen koşulların sağlanmış olmasının demokrasi için yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira gerçek demokrasi, farklı toplumsal sınıfların birbiriyle mücadelesinin parlamento sınırları içinde yapıldığı bir yönetim öngörmektedir. Kırgızistan demokrasisi ise hiçbir zaman bu özelliklere sahip olmamıştır.

1990'lardan itibaren başkanlık sistemine göre yönetilen Kırgızistan, 2005 ve 2010 yıllarında iki defa "devrim" yaşamış; ancak çok geçmeden her bir devrimin aslında iktidarın küçük gruplar tarafından gasp edilmesi girişimi dışında bir şey olmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine 2010'daki iktidar değişimi sonrasında başkanlık sisteminden vazgeçilerek parlamenter sisteme geçiş yapılmıştır. Parlamenter modelin bölgecilik ve klancılığa dayalı Kırgız toplumu için daha uygun olacağı; çünkü bu sistemde belirli klanların ve bölgesel güçlerin bütün iktidarı ellerinde toplamasının kolay olmayacağı, böylece de ülkenin siyasi anlamda istikrara kavuşacağı öngörülmüştür. Ancak işler hiç de öngörüldüğü gibi yürümemiştir. Kırgız modeli parlamenter sistemdeki en önemli sorunlardan biri, parlamentoya girmek için parti üyesi olma zorunluluğu bulunmasıdır; bu ise parlamenter sistem mantığıyla taban tabana çelişen bir durumdur. Kaldı ki Kırgız politikacılar, ortak görüşlerine göre ve/veya belirli bir seçim tabanına

dayanarak değil; akrabalık, bölgeselcilik, ortak iş çıkarları gibi kriterlere göre bir partide yer almaktadır. Dolayısıyla herhangi bir parti çatısı altında parlamentoya giren milletvekilleri, seçimden sonra rahatlıkla başka partilere geçebilmektedir. Kırgız siyasetinin bu özelliği, parti sayısının çok fazla olmasına ve aynı zamanda bu partilerinin sık sık birbirinin yerini almasına neden olmaktadır.

Siyasetteki bu tabloyu gören halk, seçimlere ilgisiz davranmakta; bu ise seçmenleri şüpheye bu şekilde teşvik ederek harekete geçirebilen aktörlerin parlamentoya girebilmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece ülke yönetimi, seçimleri yönlendirebilecek maddi güce sahip oligark zihniyetli seçkinlerin ve belirli klanların eline geçmektedir. Nitekim 4 Ekim 2020 tarihindeki milletvekili seçimlerinin Kırgızistan tarihinin en kirli seçimi olarak tanımlanmasının arkasında yatan gerekçe de tam olarak budur. Muhalefet partileri oyların kitlesel bir şekilde satın alındığını iddia etmektedir.

Bütün bunlar, resmîyette her ne kadar parlamenter bir sisteme sahip gibi görünse de Kırgızistan'ın aslında cumhurbaşkanı tarafından idare edilen bir ülke olduğunu göstermektedir. Yönetime gelen her cumhurbaşkanı, parlamentoyu âdeta kendi istediği bütün kararları geçirebildiği bir alt kurum hâline dönüştürmektedir. Nitekim hâlihazırda vekâleten cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Caparov'un 20 Aralık'ta yapılması planlanan milletvekili seçimini, anaysa reformu ve cumhurbaşkanı seçimi sonrasına ertelemesi de ülke siyasetinde hiçbir şeyin değişmediğini ve aynı "geleneğin" devam ettirileceğini göstermektedir.

Son olaylar, Kırgız toplumunda var olan kuzey-güney ayrımının yanı sıra liberal ve muhafazakâr gruplar arasındaki ideolojik ayrımın da giderek belirgin hâle geldiğini göstermiştir. Bu bağlamda yeni kurulan Reform Partisi, eski siyasi düzenden kurtulmaya yönelik radikal çağrısıyla

Yeni kurulan Reform Partisi, eski siyasi düzenden kurtulmaya yönelik radikal çağrısıyla öne çıkarken Ata Meken ve Bir Bol partilerinin ise önde gelen sivil toplum aktivistleri ve iş adamlarıyla birlikte eski elite ve milliyetçi partilere karşı ortak bir tepki göstermiştir.

öne çıkarken Ata Meken ve Bir Bol partilerinin ise önde gelen sivil toplum aktivistleri ve iş adamlarıyla parti listeleri oluşturdukları görülmektedir. Bu partileri liberal bir kamp olarak tanımlamak biraz zor olsa da bu grup son olaylar sırasında eski elite ve milliyetçi partilere karşı ortak bir tepki göstermiştir. Ancak bazı eski politikacılarla pragmatik olarak güçlerini birleştirip birleştirmeme konusunda yaşadıkları görüş ayrılıkları, bu partilerin en büyük sorunlarından biri olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Öte yandan başta Mekençil ve Butun Kırgızistan olmak üzere ülkedeki milliyetçi

partiler de belirgin bir yükseliş içindedir. Bunlar, milliyetçi retoriği en çok kullanan ve altın madenciliği başta olmak üzere büyük işletmelerin millileştirilmesini talep eden partilerdir. Son derece popülist bir söyleme sahip olsalar da özellikle sosyal medya ve sokak gösterilerinde aldıkları destek, bu partilerin tabanlarının giderek büyüyeceğini göstermektedir.

Ülkedeki bir diğer önemli mesele ise, dış aktörlerin Kırgızistan'da yaşanan gelişmelerdeki rolüdür. Hemen belirtmelidir ki, ülkede yaşanan son olayları -bazı uzmanların yaptığı gibi- ABD-Rusya çekişmesinin bir sonucu olarak okumak pek doğru değildir; ancak elbette bu tespit, söz konusu devletlerin Kırgızistan'daki gelişmelere sessiz kaldığı anlamına da gelmemektedir.

ABD'nin Bişkek Büyükelçiliği, olayların başlangıcında, “organize suç gruplarının siyaseti ve seçimleri etkileme girişimlerini” eleştiren bir açıklama yaparken Avrupa Birliği (AB) de Caparov'un destekçilerinin onu başbakanlık görevine getirmeye çalıştıklarına dair endişelerini dile getirmiştir. Sonuç olarak AB'nin Ceenbekov'un baskılar sonucu istifa etmesi ve yerine Caparov'un gelmesinden memnun olmadığını tahmin etmek zor değildir.

Kırgızistan'ın en önemli ekonomik ve stratejik ortağı olan Rusya ise, iktidara hangi grup gelirse gelsin Kırgız siyasetinde kendisiyle çalışmak isteyen siyasi aktörleri her zaman bulacağından emindir. Nitekim Rusya'nın 2005 ve 2010 yıllarında Kırgızistan'da iktidarlar değişirken önceki yönetimlerle ilişkilerini bozmadan yenileriyle yakın ilişkiler geliştirmesi, bu durumun en açık göstergesi olmuştur. Ancak yine de Rusya'nın Kırgızistan siyasetinde yaşanan sıcak gelişmeleri yakından takip etmediğini düşünmek doğru değildir; zira geçtiğimiz günlerde Rusya Maliye Bakanlığı, siyasi durum istikrara kavuşana kadar Kırgızistan'a mali yardım (30 milyon dolar) sağlanmasının askıya alındığını duyurmuştur. Bu karar, hâlihazırda Covid-19 etkisiyle ekonomik sorunlar yaşayan Kırgızistan'ın yeni yönetimini derhâl harekete geçirmiş ve yeni Dışişleri Bakanı Ruslan

Kazakbayev, Rus mevkidaşı Sergey Lavrov ile görüşmek üzere Moskova'ya gitmiştir. Yapılan görüşmede Rusya ile stratejik ilişkilerini devam ettirmek niyetinde olduklarını açıkça ifade eden Kırgız yetkililer, Kırgızistan'daki Rus askerî üssünün genişletilmesinin önünde herhangi bir engel olmadığını da özellikle altını çizmişlerdir. Buradan da anlaşıldığı gibi Rusya, Kırgızistan'daki gelişmelerin ülke üzerindeki uluslararası güçler dengesini değiştirmeyeceğinden emin bir şekilde hareket etmektedir.

Sonuç olarak, Kırgızistan'daki son olaylarda kaybeden tarafın eski elitlere karşı çıkan genç kesim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira 4 Ekim'deki milletvekili seçim sonuçlarına itiraz ederek devlet yönetiminde sürekli aynı isimleri görmekten yorulduklarını ve artık bu gidişatın değişmesini istediklerini belirten gençler, büyük bir heyecanla sokaklara çıkmıştır. Ancak süreç “her devrim kendi çocuklarını yer” sözünü doğrular nitelikte gelişmiş ve devrimi başlatan genç kesim siyasetin dışına itilmiştir. Bu kesimin en büyük hatası, sokakları hızlı bir şekilde doldurabilmelerine rağmen sonrasında izleyecekleri yol haritasını hazırlamamış olmalarıdır. Böyle bir ortamda Caparov gibi deneyimli siyasetçiler de derhâl harekete geçerek bütün iktidarı ellerinde toplamayı bilmiştir.